ԵՐԱՊԱՏ

Տարեգրական Լուրեր

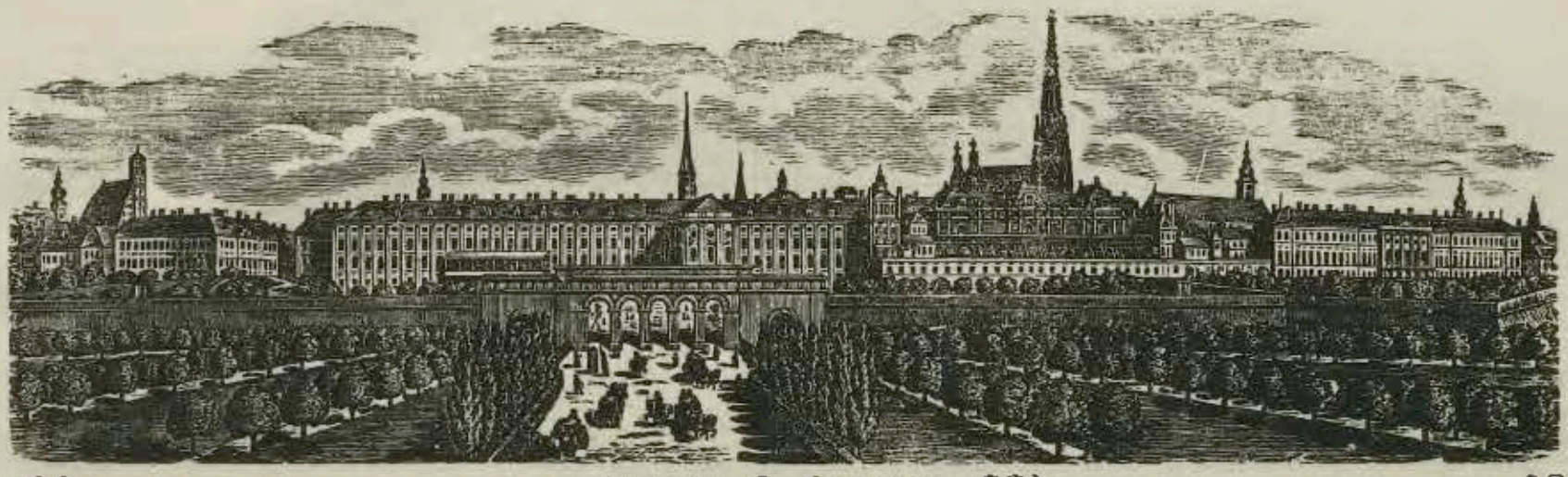

թիւ 23 — ՅՈՒԿԻՍԻ 4 (ՄԱՅԻՍԻ 23) — 1850

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ. Գոսկանդայի գոհրը Ալիհնոտ կու գայ։

ԳԱՂԼԻԱ. Ընտրութիւնդ օրէնքին վրայ ազգային ժողովին մէջ եղած վէճը։ Շանկառնիէ եւ պատերազմի պաշտօնեան։ Փոհանսյանական նուիրակը եպիսկոպոսաց նամակ մը կը գրէ։ Ընդդիմայի հետ վերաբերիւնը կը շարունակուի։

ԱՆԳԼԻԱ. Գաղղիայի հետ եղած դժուարութեան վրայ։ Մեռելներն պրիլու ընկերութիւն։ Մոսենդրութեան վերաբերեալ ուսուցչներու, խանարհադրոյն դպրոցներու եւ հանրալաւանութեան վրայ իարդիոնոյին մէջ եղած խօսքերը։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. Պրուշ։ Թագաւորին վիրաւորութիւն։

ՀԱՆԳԻՍԱԿ. Գոպենհակենոյը կը դատապարտուի։

ԴԱՆԻԱՅԻ. Բաւարիայի հետ դաշինք։

ՍԻՍԻԼԻԱ ԵՒ ՆԱԿԱՆՈՔ. Լաշդանդան։ Գիշ զօրապետն ու իր մերքին յարձակումները։ — Նոր հոլերեանի կամ աչխարհարոյ ընդարձակ բանալին։

ԱՒՍՈՂԱՅԻԹԵԱՆ ԿԱՇԻՆԵՒ. Ե. Սեռնդ կամ կիրակուր։ (Շարար նահանգութիւն։)

ԱՆԳԵՏԵՐԱԿԱՆ. Լիսաբանի առ առաջին ատենագրութիւնը։

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ. Գոսանդարակ մեռելոց։

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ. ՅՈՒԿԻՍԻ 3

Ինչպէս ամենայն վերջերը Գոսկանդայի մեծ գործը իր բոլոր ընդարձակութեամբ հոս հասաւ ու Շէնպրունի իրարանցման պատճառ եղաւ, ուր որ իրենց համար մնաս, որ բնակարան պատրաստուած էր։

ԳԱՂԼԻԱ

ՓԱՐԻԶ, Մայիսի 27։ Ազգային ժողովին մէջ Մայիսի 21ին ընտրութեանց օրէնքին վիճաբանութիւնը սկսաւ։ Այս նիւթիս վրայ առաջին խօսողը պ. Շաալ Լակրանժ եղաւ, որն որ նախ ուզեց ցուցնել թէ ոս օրէնքը սոցիալական բան մը չէ։ անկէ ետքը յայտնուց որ ասիկայ քաղաքական պատերազմի պատճառ է, ուստիկ ժողովրդեան, քաղաքացւոց ու բանակին մէջ երկպառակութիւն կը ձգէ, ու այնչափ մարդիկները իրենց իրաւունքէն կը կորսուին։ Այս օրէնքին կողմն ըլլալները Հայրասպան կոչելով իր խոսակցութիւնը լմնցուց։ Երեսի հանդարտութեամբ խօսեցաւ պ. Ֆը Գիզ, որն որ իրեն հակառակորդներուն կը յիշեցնէր թէ Սահմանադրութիւնը լաւ օրինաց մինչեւ 1852 թիւին փոխուիլ։ պ. Ֆը Գիզին բուն իրական ելքը քուէ ձգուելով 239 քուէի դէմ 461 քուէով աս օրէնքին ստիպողական ըլլալն ընդունեցաւ։ Ասկէ ետքը բուն խորհուրդը սկսաւ։ ու առաջին բեմն ելլողը Գաւենեակ զօրապետն եղաւ։ Բոլոր խօսակցութեան նիւթն աս էր, որ ընտրութեան իրաւունքը տուզոց մը վրայ կապակցեալ պէտք է ըլլալ, թէ ոչ, բաւ, Գաղղիոյի մէջ շատ պատուաւոր մարդիկ կան, որոնք իրենց արուեստին պատճառաւ մէկ հաստատուն բնակութիւն մը չունին, ու քուէ տալնին ալ ընկերութեան վրայ մը չունի։ բայց ի վերջոյ այսր ամենայնի աս օրէնքով ոնոց իրաւունքն ալ ձեռքերնէն կ'առնուի։ Գաւենեակ զօրապետէն ետքը խօսեցաւ Ալիկար Հիւկոյ։ ան ալ նգնդէս աս օրէնքին դէմ։ Փետրուարի յեղափոխութեան վրայ երկայն ու փառաւոր գովեստ մը տալէն ետքը, որ մեհուան պատիժը վերցուց, ծնչուած ժողովրդեան նեղութիւնը օգնութեան հասաւ, ու ոնոց ընդհանուր ընտրութեան իրաւունք ունենալու յոյս տուաւ, խոսքը ժողովրդեան դարձընելով։ Հանդարտ կեցէք, բաւ, պէտք է որ օր մը անկախ ու ինքնիշխան ըլլաք։ Հիմա կը նեղուիք կոր, բայց չըլլայ որ ապրատանելով թշնամիներդ շատցնիք։ Կառավարութիւնը 3 միլիոն հոգի ընտրութեան իրաւունքէն զրկելով, իր քաղաքավարութիւնն (բոնդիէպան) սխալմունքն ու անմտութիւնը շեղած ըլլալը, ինչու որ եթէ այսպէս յառաջ երթալու ըլլայ՝ ան ընտրողներն ալ իրեն թշնամի պիտի՝որ ըլլան, որոնք դեռ իրենց իրաւունքը մէջ հաստատուն կը մնան։ պ. Հիւկոյ ազնիւ ճարտարապետական խօսքերով ան հոլորտակաց բաշանքին դէմ կուռող կառավարութիւնը հանձնեց ան անմտին, որն որ խրատանով ծովը ծեծէ։ Իրմէ ետքը բեմն ելաւ պ. Փիլ որ Լասդերի, որն որ ունի Գաւենեակ զօրապետին, Փետրուարի աւժանանակեայ կառավարութիւնը ու խիստ հաստատակամութիւններուն դէմ խօսեցաւ քան թէ օրինաց կողմը։ — Մայիսի 23ին գլխաւոր խոսողն էր պ. Մոնդալանպէր, որն որ երկայն ճառով մը օրէնքն ու կառավարութեան ընթացքը պաշտպանեց։ Իրեն խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը աս էր, որ թէ կառավարութիւնը եւ թէ յանձնարարական ժողովը աս օրէնքով սահմանադրութիւնը չեն եղծանիր, հապա կ'ուզեն որ սահմանադրութիւնը երկրին ու ժողովրդեան ճշմարիտ շահուն հետ միարանին, ու Գաղղիան կարծանանի ապատեն, որով թէ ազգին եւ թէ հայրենեաց մեծ ծառայութիւն ըրած կ'ըլլան։ Հաստատութիւնամբ մոքերնիս դրած ենք, բաւ պ. Մոնդալանպէր, որ ընկերութեան դէմ պատերազմ սիրենք ան ամէն զէնքերով, որոնք օրէնքը թոյլ կու տայ։ Մինչ դէմ ապառնալով ինչուամիներն անոնք են, որոնց դէմ 1848ին Յունիսի մէջ Գաւենեակ զօրապետը պատերազմեցաւ, բայց այսօրուան օրս անոնց հետ միաբանած քուէ կու տայ։ Թշնամիներնիս հիմակ քարոզչութեան տեղ մեզի դէմ Սահմանադրութիւնը կը հանեն, որպէս զի անով քաղաքացին ընկերութիւնը ջնջեն։ Բայց թէ որ սահմանադրութիւնը քաղաքացին ընկերութեան մահ պիտի՝որ պատճառէ նէ, լաւագոյն կը տեսնեմ որ սահմանադրութիւնը կործանի, քան թէ հոլորտիները։ Վերջին ընտրութեանց առնը արդէն խռովութեան նշաններ երեւցան։ անոր համար ընտրութեանց օրէնքը ապնուցնելը մեր պարտքն է։ պ. Մոնդալանպէր ելմէն իջնալու առեն իրեն բարեկամները դիմացն էրան, անոր բարեմաղթութիւններ ըրին, մանաւանդ պ. Թիէր, որ շատ ուզեցաւ անոր ձեռքը թռմուեց։ — Ամենայն 23ին խօսողներն երեւելի էր պ. Լամորդին, որն որ Ժողովքին յիշեցուց, որ օրինաւոր ճամբէն դուրս չելլէ, սահմանադրութիւնը չեղծանէ, ու հիմնական վիճակը 1848ին Փետրուարի վիճակին հետ համեմատելով՝ ան ասենն ալ, բաւ, կատարութիւնը անանկ օրինաւոր ճամբէն դուրս եկաւ, որ քանակն ալ պարտաւորեցաւ ժողովրդեան առջեւը խոնարհիլ ու զէնքերը վար թողուլ։ Ասոր վրայ Կուրժոյ զօրապետը ոտք եկաւ, ու պատասխան տուաւ, թէ Փետրուարի մէջ քանակը ոնոր հոմար զէնքերը թողուց, վասն զի գործակատարները անանկ հրամայեցին։ Պրոյոյ զօրապետը Կուրժոյին խոսքը հաստատեց, Փետրուարի մէջ քանակին ես հրամայեցի որ լաւ, զէնքերնին թողուն, որովհետեւ նոյն օրը արեան պատճառ ըլլալը մեզք էր։ Պ. Լամարդին իր խօսակցութիւնը յառաջ տարաւ, ժողովքը յորդորելով որ ընկերութիւնէն վախնալու բան մը չկայ։ — Նոյն ատենն 24ին վիճաբանութիւնը յառաջ գնաց։ խօսողներուն խօսակցութեան նիւթերուն մէջ երեւելի բան մը չկար, օրէնքին դէմ խօսողները միշտ աս կը կրկնեին, թէ ոս օրէնքով սահմանադրութիւնը կ'եղծանի։ եւ թէ ժողովքին շատագոյն կողմն ալ սահմանադրութեան ամենեւին միտ չդներ։ Աս օրէն ետքը ղրցուած ճառերուն նիւթերը ուրիշ անգամուան կը թողունք։

— Յետ է ան յուրը թէ Լուդ. Նաբոլէոնին ու Շանկառնիէ զօրապետին մէջ գժտութիւն մնաց ըլլայ։ Պատերազմի պաշտօնեան պ. ա'Օրսել իր պաշտօնէն հրաժարիլ ուզեց, որովհետեւ Շանկառնիէ զօրապետը բանակին ու ազգային պահպանութեան հրաման խրկած էր որ եթէ փոդոցներու վրայ կռիւ պատահելու ըլլայ, Դուխրիէն ուղղակի չեկած ամէն հրամանները իրենց ալիւ՝ պիտ՝որ հանգրին, ու իրեն միայն պիտ՝որ հնազանդին։ պ. ա'Օրսել Շանկառնիէ զօրապետին աս ընթացքը իրեն նաւթանք սեպեց, ուստի եւ իր հրաժարականը տուաւ։ բայց Լուդ. Նաբոլէոն անիկայ չընդունիցաւ, որովհետեւ Շանկառնիէ խնայուց որ ինք աս հրամանով պատերազմի պաշտօնեային դէմ գործելու միտք չունէր։ միտքը միանակ աս էր, որ ամէն հրամանները մէկ գլխէն ելլելով բոլոր բանակին ու ազգային պահպանները միաբանակ գործեն։ — Ընտրութեան տուած տեղեկութիւններուն նայելով տարաձայնութիւնը Մայիսի 20ին ու 21ին գիշերը պիտ՝որ փրթէր։ բայց ապստամբները չկրցան համարձակիլ, որովհետեւ բանուորներուն վրայ չկրցան ապահով ըլլալ։ Բայց գաղտնի ժողովները միաբնակ խորհուրդներ կ'ընեն, ինչպէս Մայիսի 21ին իրիկունը մէկ սրճանոցի մը մէջ 500 հոգի աւելի ժողված էին, ու խորհուրդ կ'ընէին։ — Ազգային ժողովքին պարտը աս օրերս շատ զբաղով աղէկ պաշտպանուած է։ մեր կողմերը եղած զբաղոցներուն գրքերն ալ միշտ պատրաստ կեցած են, որ հրաման ստանան՝ ընդունելուն պէս՝ դուրս պիտ՝որ վազեն։

— Ս. Քահանայապետին նուիրակը Գաղղիոյի եպիսկոպոսներուն շրջաբերական թուղթ մը խրկած է, որուն մէջ անոնց կ'խնդրէ թէ Ս. Քահանայապետը Գաղղիոյի ուսման օրէնքին քանի մը մասերուն վրայ հոգի մէջ է, եւ մանաւանդ եպիսկոպոսական դպրոցներն պատուոյն պատշաճ չհամարիր՝ որ ուսման խորհրդեան մէջ գտնուին, որուն մէջ երկու բոլոր

քական հոլիներէ, ու մէկ ուղղութիւն մ'ալ պիտի՝ որ մնայ։ Պարձեալ եպիսկոպոսներէն կը յորդորէ, որ մի բլլան, եւ առնուազն սիրոյ կապով կապուին ու ան միայն փնտռեն, զոր ար-Քրիստոսի է։

— Հնարական խնդրոյն պատճառաւ Գաղղիոյն ու Անգլիոյի մէջ եղած գժտութիւնը դեռ կը շարունակուի, Լորա Բաքմերսդըն բոլոր յանցանքը Պ. Պոյին վրայ ձգելով կ'ուզէ որ գարձեալ միջին կերպով մը հաշտութիւն ըլլայ, բայց Պ. մ'Օրալ ու Լուբ. Դարպէնն ալ ընդունիր, ու հաստատ կը պահանջեն։ Անգլիայի դեսպանը դեռ Գաղղիայէն եկած չէ։

ԱՆԳԼԻԱ

Լոնտոն, Մայիսի 24։ Լորա Բալմերսդըն խորհրդանոցին երեկուան նստին մէջ Գաղղիացւոց ու Անգլիացւոց մէջ ծագած գժտութիւնը մեղմելու ջանաց, եւ ծանոյց որ ինքը իր տուած յայտարարութիւններուն մէջ միշտ դիտած է բանը խաղաղութեամբ լմննցնել։ Պր. մ'Կորայէլի ատոր պատասխան տուաւ թէ ան ատեն աս խոսքերուն հաւատք կ'ընծայենք եւրոպ որ բոլոր աս գործին վերջաբանը թեղմերը քննենք։ Մինչ ատենս ատենաբանութեան բաւ որ Լորա Բալմերսդըն Անգլիոյն Նուսատանի հետ ունեցած յարաբերութիւնան վրայ ամենեւին դիշատակութիւն չըներ։ դարձեալ, բաւ, թէ որ մէկ անգամ մը Գաղղիայի միջնորդութիւնը ընդունեցանք, ինկէ ետեւ պէտք էր յայտնի ու ինկեցութեամբ գործել, որն որ ամենեւին այսպէս չեղաւ։

— Լոս օրերս Անգղիոյի մէջ Մեռելները այրելու նոր ընկերութիւն մը կազմուեցաւ։ Ասոր վարձատն է Լոնտոնի գերեզմանոցներուն շիտութիւնները պակսեցնել, որուն համար քաղաքին քովը շէնք մը պիտի՝ ալ շինուի քովը պարտէզով մը, ուր որ գերեզմաններու դիշատակարաններուն մէջ ոյսած մեռելներուն մոխրի սափորները պիտի՝ որ դրուին։

— Հոս խել մը տարեկ թվերը խորհրդանշին մէջ դրամի մը նիւթերու վրայ խոսք կ'ըլլայ, որոնք իրարու մերձաւորութիւն մ'ունենալնուն ուզեցինք ամենը մէկտեղ գնել, որպէս զի անոնց վրայ տուած տեղեկութիւնները հիմնական ըլլայ։ Խոսուած նիւթը անդրիական մետաղութիւնն ու զարդերուն վրայ է։

Դիսաբն Բանչեսթէրի սրտագանուորը (Մարտի 16ին) տուաջարկութիւն մ'ըրաւ, որ մետաղագործութեան վերաբերեալ հարկերն ու տուրքերը վերնան, այս ինքն Ա. Թագիոր գործածութեան վրայ տեղրուած կոմնին դրուած տուրքը, որն որ տարին 800,000 փունդ սթերլին կը բերէ, Բ. Լրագիրներուն վրայ դրուած հինգ տուրքը, որն որ տարին 350,000 փունդ սթերլին, Գ. Լրագրոց մէջ դրուած ծանուցմանց տուրքը՝ որն որ 153,000 փունդ սթերլին կը բերէ ու վերջապէս՝ Դ. Օտար երկիր ապրած գիրքերուն վրայ դրուած տուրքը որ տարին 8000 փունդ սթերլին կը հասնի։ — Առաջարկութիւնն ընողը, որն որ Անգլիոյի երեսնելի մտաւորականներէն մէն է, երկու ժամ խոսելով ցայցուց որ աս տուրքերը մտաւորութեան արգելք կ'ըլլան, ու ժողովրդը լուսաւորելու համար դիւրութեամբ գիրքեր հրատարակել ուզողներուն ձեռքը կը կապեն։ Նոյնի տեսնուով մէկը որ տասնի գիրքեր կը հրատարակէր, 20 տարուան մէջ 80,000 փունդ սթերլին մտաւորագրոյց գրոշէք (honorar) ու տարողէք տուաւ, իսկ 50,000 ալ թղթի տուրք։ Ի՞նչ համեմատութիւն, կ'ըսէ ճիպոլն։ Լրագրաց կնքոյ տուրքն ալ անկանոն բան մըն է, ըսաւ։ որովհետեւ աս տուրքը միայն ծանր լրագրաց վրայ է, թեթեւ ու զուարճութեան համար գրուած լրագիրներ ասկից ազատ են։ Ասով կ'ուզուի որ ծանր լրագրիներուն պարտիզը պահուի, ու քաղաքային լաներու վրայ խոսող լրագիրները ոսկեաց անմուսնելի ըլլայ, բայց ան չմոռցուիր, ըսաւ, որ մէկալ լրագիրները նոյն քաղաքային նիւթերուն վրայ թէ կը գրեն ու թէ թեթեւութեամբ կը գրեն ու անով աւելի վնաս իրենն ընել։ Գործնական աս օրէնքը նիւթական ալ բան մ'եղած է։ անցեալները քաղաքային լրագիր մը առանց կնքոյ ելլելուն համար 25 փունդ սթերլին տուգանք տալու դատապարտուեցաւ, բայց հիմա նոյն լրագիրը յանձի վրայ տպուած կ'ելլէ, ու մէկը իրեն չիկրնար դպչիլ, որովհետեւ նիւթական օրինաց դէմ չէ։ Ասանկ անկանոնութիւն լրագրաց մէջ դրուած ծանուցմանց տուրքին վրայ ալ կրնայ ըլլալ։ Հիպոն երկոյն ցուցուց նաեւ թէ դրսանց Անգլիոյի մէջ, մանող գլխերուն վրայ դրուած տուրքը ժողովրդեան վրայ ուշադիր մատուր վնաս կ'ընէ, եւ թէ աէրութեան ունեցած նիւթական շահը ուշադիր փորը է։

Մեպէտ պ. Ճիպսընին ուրիշ ծանուցիցներ ալ եղան, որոնց մէջ նաեւ պ. Տ'Իզրայելի, բայց հոսկա-

ակ կարծիքն ուրիշ զօրաւոր գտնուեցաւ, եւ մանաւանդ Լորա Ռասսըլ պաշտպանեցի գահերեցը կարծես թէ իրեն տվերաբեան հանգարտութիւնը մնացած՝ շատ զօրաւոր ելոյթներ խոսեցաւ, ու ցուցուց որ ասանկ տանն տէրութեան մեռելը չիկրնար քիչ ցուցիլ, ու անանկով 89 քուէի դէմ 190 քուէով մեռելնագրական տուրքերը վերցընելու առաջարկութիւնը մերժուեցաւ։

Իսկ հետեւեալ օրը (Ապրիլի 17ին) պատգամաւորաց ժողովքին մէջ Գաբա պատգամաւորը առաջարկութիւն մ'ըրաւ, որ Ցերութիւնը ի բաքանչիւր ժողովրդ ապեստութեանց մէջ խոնարհագոյն գրոցներուն վիճակը քննելու համար տեսուչներ դնէ, ու դատարան թաղելու մէջ աշխարհական մարդիկներ որոշուին, որոնք նոր գրոցներ գտնեն աշխարհական ուսմանց համար, ու միանգամայն ասդին անդին ալ դասատուններու դրուին տերութեան կոմանեն, որոնց մէջ վարձատրութիւնը տրվին ու կրթուին։ Ան առաջարկութիւնը՝ ոյն որ առերեւոյթ ապէկ ու օգտակար կ'երեւայ՝ գոնե բան մասին՝ աղէկ նպատակ մը չուներ։ Թէ որ աս առաջարկութիւնը միանգամ առ ուղեցար՝ որ աէրութիւնը իր կարմանէ ծախք ընէ ու Անգղիայի խոնարհագոյն դպրոցները շատացնելէն զատ Ժողովրդեան հարկաւոր ուսումը տարվէրկնոյ մարդիկ գնէ, տուրքիս օգտակար առաջարկութիւն կը սեպուէր, որովհետեւ, Ի թագաւորի մէջ գրեթէ տեղ չկայ որ ժողովրդեան բաղձութիւնը անոնկ ապէտ ըլլայ, ինչպէս Անգղիա, անանկ որ միայն Լոնտոն քաղաքին մէջ 30,000 ազգայ աւանց դպրատան կը մնանայ։ Բայց աս առաջարկութիւնն ընողին ու պանիրոյ պաշտպանողներուն միաբն ան չէր։ Հապա ասոնք կամ՝ իրաք պանաքան ազգանվերի եւ կամ՝ սնոտատուած ըլլալով՝ կ'ուզէին որ աս գրոցներուն հոգաբարձութիւնը անգլիական եկեղեցոյն եկեղեցականացը ձեռքին հանին, ու սանձը աշխարհականաց ձեռք տալով՝ ազատ հանդարտ գրոցներուն ուսմանց պատրուակին տակ Գերմանիայի ու Գաղղիայի մէջ շատ տեղ տարածուած փիլիսոփայական անաստուածութիւնն ու անկրօնութիւնը Անգլիա ալ տարածեն, բաւական չտեսնելով որ տարվէն ազգին անգին՝ մանաւանդ գերմանիերէնէ թարգմանուած գրքերով կը տարածուի աս ժանտախտը։

Ինչ համար աս առաջարկութեան՝ խորհրդանոցին առջեւ ընդունելի չըլլալը՝ զարմանալի բան չէ, որովհետեւ չէ թէ միտակ Անգղիական (բոլորքան) եկեղեցոյն ջերմ նախանձախնդիրները, մանաւանդ Լորա Ռշլի, հապա նոյն իսկ խորհրդանոցին ու զրոցաց հաւատակեան անգամները սաստիկ դէմ դրին։

Գրեթէ նոյն ծածուկ նպատակն ուներ Մարտի 23ին Հիմնուտ ազատամիտ պատգամաւորին Օքսֆորդի, Դէմպրիճի ու Ցէսպրիկի համալսարանաց դէմ ըրած առաջարկութիւնը։ Ան համալսարանները եկեղեցականաց ձեռքն ու բան մեծի մասին բարեբախտութեամբ Քրիստիանութեան ծանուցող աստուածամարդութեան ապրեցուցիչներ, խենթ ու խելառ ազանդներու դէմ գաւառները գոցուած են, ու թող չնտրուիր որ ամէն մարդ խելքին փչածը համալսարանին սրահներուն մէջ ուսանողաց ասնդէ։ Ինչ համար առաջարկութիւնն ընողը աս համալսարաններուն սահմանադրութեանը մէջ հիմնական ասենս փոփոխութեան կարօտ եղած բաները յաւաղ բերաւ։ ասոնց մէջ շատ իրաւամբ նաեւ Անգղիոյի համալսարաններուն ան օրէնքը չիշեց, որով ոչ ոք կրնայ համալսարանին մէջ փարպետ ըլլալ՝ թէ որ անգղիական եկեղեցոյն 39 հաւատոց յօդուածներուն ստորագրած չէ, ու ասով, կ'ըսէ, շատ տարբերաւոր մարդիկ իրենց արժանաւոր պաշտօնէն կը զրկուին (թ մասնաւորի ուղղափառները), ու վերջապէս կ'առաջարկէ որ աէրութիւնը իր կողմանէ մարդիկ խաւրէ որ երթան համալսարաններուն վիճակը քննեն ու տէրութեան ցուցընեն, որ ամէն բան կարգի դնէ։

Լորդ Ինկլիս Օքսֆորդի համալսարանին եւ բերանանքը համալսարաններուն երկոյն ջատագովութիւն մ'ըրաւ ու իրմէ ետքը շատերը ի նպաստ կամ ընդդէմ առաջարկութեան խոսեցին ետքը՝ Փէլմէր պատգամաւորին առաջարկութիւնը հաստատուեցաւ, 31 քուէի դէմ՝ 273 քուէով խնդիրը ուրիշ օրուան մը ձգուեցաւ։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Գերմանիոյ Սոցիալիստի յուսադիրը Աւստրիայի ու Գերմանիայի մէջ եղած դաշնադրութիւնը կը հրատարակէ։ Աւստրիացիք Գերմանիայի մէջ 10,000 հոգի պիտի՝ որ ունենան խառնիճի մէջ գտնուած աւստրիացի զօրաց վերին հրամանատարին տակը։ Ան զօրաց թիւը երկու տէրութեանց միասին հաւասարութեամբը կրնայ քիչցիլ, բայց 6000էն նուազ պիտի՝ չըլլայ։ Ասանկ ալ զորքին բաշխումին Գերմանիայի երկրէն երկրը երկու տէրութեան միասին հաւասարութեամբը պիտի՝ ըլլայ։ Զօրքին մէկ տեղէն ուրիշ տեղ փոխուիլը հրամանատարին ու Գերմանիայի կառավարութեան միասին հաւանութենէն կախում ունի, իսկ մէկ գնդի տեղ ուրիշ նոր զօրք խառնելը խառնիճի բանակին վերին հրամանատարին իշխանութեանը տակն է։ Մեծ Դուքսը Աւստրիական զօրքին ըռնած տեղը հարիւրաւոր եղած պատերազմական պաշարն ու կերակրոյ համար պատուաստիրու եւ ազէկ պաշտպանութեան վիճակի մէջ պահելու պարտական է։ Աւստրիոյի կայսրը Գերմանիայի հիմնական վիճակը մնացեալով, զօրքին միայն սովորական թաշակին ու պատերազմական կահուց ու պաշարին ծախքը չիպահանջեր, իսկ ուրիշ ծախքերը վճարելու համար երկու կողմանի հաւասարութեամբը առանձին յանձնարարական ժողովք մը պիտի՝ որ գրուի։ Կայսերական զօրաց ծառայութեան վերաբերեալ նամակները, ծրարները եւացին, ձրի պիտի՝ որ խաւրեն, նոյնպէս իրենց ծառայութիւնը վճռական ունեցող զինուորները ձրի տուն պիտի՝ որ չկենան։ — Ան պաշնադրութիւնը Գիւրենպերգ Մայիսի 20ին տարուայ է։

ՈՒՍՍԻԱՅԻ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՏԱՆ

ԱՋԳԱՑԻՆ

Գրէ՝ ազգապետ — էջ ՀԷՀԷ յաջորդիւ։

ՀԱՅԿԱՆ եւ լրագիրներուս մէջ քանի մը անգամ ան երեւելի Հայազգի զօրապետին վրայ խոսած ենք, բայց հանէ հանէ վրան նորանոր տեղեկութիւններ առնելով՝ ան հիշ. ալ պատշաճ սեպեցինք ան հանուստ հատուածն իրեն նուիրել։ Ինչպէս յայտնի է աս քաջ զորավարը հոյլեռնական մեծ հարստութիւններ ունէր։ ապէ իր տատատանութիւնն ու

վրայ առաւ եւ ուրիշ մարդիկներու օգնութեամբը շրջակայքին օգտակար սենեակը բերաւ, ապէ որ միենոյն որ բժիշկ հասաւ ու վերքը կապեց նէ, շատ արիւն վազեց։ Ան միջոցին թագաւորին ալ կարգէն վար ցասուցեր ու թագաւորին քովն եկաւ։ Ժողովրդեան անպարտութիւնն ընող մարդուն դէմ ունեցած կատաղութիւնը չիկրնար բացատրուիլ։ անհամար բազմութիւնամբ անոր վրայ թափեցան, եւ արք ձեռքով ու գաւազանով սկսան անիծոց գոչել, իսկ կանայք կը պոռային ու կու լային։ Հաղիւ գինուորները սատակի աշխատութեամբ կրցան զանիկայ ժողովրդեան ձեռքէն առնուլ ու շտապեցուքին կայարանին մէկ խուցը տանիլ, բայց հոն ալ բազմութիւնը շրջապատեցին՝ բիւր անէծքներ ու նզովքներ կը կարդային։ Ան երեսը արիւնով ներկուած եւ ժողովրդեան հարուածներէն ընդունած անհամար վէրքերով լեցուած մարդը 45 տարեան է։ Ժողովրդեան ուրախութիւնը որոշքը կարգի եղաւ, երբ որ լսեցին թէ թագաւորին վէրքը վտանգաւոր չէ։

ՍԱՐԴԻՆԻԱ

ԴԱՆԻՈՒՍ, Մայիսի 24։ Թագաւորն ու թագուհին Սավոյայի կողմերը ճամբորդութիւն կընեն։ — Մայրաքաղաքին մէջ ընդհանուր խռովութիւնը դեռ։ Պրանտանիին դատաստանին վրայ է, որն որ Մայիսի 23ին սկսաւ ու նոյն օրը լմննցաւ։ Առանց ուրիշ խորհրդականներու կազմուած էր։ Երդուեալները ելան՝ ամբաստանեալը դատի կանչուեցաւ, բայց նկող գացող ջրլալով, ատոր վրայ եղած ամբաստանութեան թղթերը ընթերցան, հրատարակած շրջաբերականը կարդացուցան, ու դատաւորները եւ երդուեալները համոզելու համար անոր մէջի ան խօսքերը առանձին ցուցուցան, որոնք տարբերութեան օրինաց դէմ կը կարծուէին։ Անկից ետքը երդուեալները վճիռ տուին, որ Դեր. Դիանոնին յանցաւոր է։ Պատասխանութեան մարդիկը 6 ամիս բանտարկութիւն ու 1000 լիրա տուգանք առաջարկեցին։ բայց ասանոնք մէկ ամիսուան բանտ ու 500 լիրա տուգանք պատուիրեցին։ Բանտարկութեան օրը Մայիսի 4ին սկսած պիտի՝ որ սեպուի, որ օրը որ Դեր. աքսորեալներուն դէմ բերուեցաւ։ — Դեր. Դիանոնին հանդարտ, ուրախ զուարթ դէմքը կը ցուցընէ։ ան նիւթիս վրայ կատարեալ թեան կողմէն ինչ որ հարցնելու ըլլայ, ես պատասխանը կու տայ Հեմ ուզեր գիտնայ, հեմ ուզեր լսել։

ՈՒՍՍԻԱՅԻ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՏԱՆ

ԱՋԳԱՑԻՆ

Գրէ՝ ազգապետ — էջ ՀԷՀԷ յաջորդիւ։

ՀԱՅԿԱՆ եւ լրագիրներուս մէջ քանի մը անգամ ան երեւելի Հայազգի զօրապետին վրայ խոսած ենք, բայց հանէ հանէ վրան նորանոր տեղեկութիւններ առնելով՝ ան հիշ. ալ պատշաճ սեպեցինք ան հանուստ հատուածն իրեն նուիրել։ Ինչպէս յայտնի է աս քաջ զորավարը հոյլեռնական մեծ հարստութիւններ ունէր։ ապէ իր տատատանութիւնն ու

մեծ սխալմունք. նոյն հարստութիւնքը՝ համեմատելը, որով եւ իր ազգին ալ մեծ պատիւ կ'ընէր։ Շատ պէտքերուն մէջին մինակ մէկ հատը յիշենք։ Երբ որ ինքը Հանոմէրի թագաւորին տեսնելը կուզ. Հռաքենոս դեղին հրամանատար եղաւ, նոյն թագաւորին հաճելի գործք մը գործել ուզելով՝ երբ նոյն գնդէն 24 հոգւոյ, այս ինքն չորս պաշտօնակալի եւ բոլոր հասարակ զինուորի ղեկուցին, ամէն մէկուն մէյ մէկ ձի տուաւ, եւ գամիկը մէկտեղ առաւ՝ Սահմանատանէն մինչեւ Հանոմէրը տարաւ, եւ թագաւորին ներկայացուց։ Թագաւորն ալ գործքին վրայ այնչափ հաճոյ թուեցաւ, որ իրեն մեծ պատիւ կարգեցին զան՝ նաեւ առաջին տարուան շրջանին ալ տուաւ։

Երբ որ Սահմանատանի յեղափոխութիւնն սկսաւ, հանկարծակի իր քաջութիւնը Ճանչնալով՝ զինքը մեծամեծ գործերու գործածէին։ Իր առջեւ պատերազմը տուաւ 1848ին Սեպտեմբերի 28ին փերլաշի քով, եւ Գապերուն (Սերուխացւոց) բռնակին առնելուն 11ին նոյն քաղաքը մտաւ, եւ երկրորդ օրը իր Էրատաշ երկրին մէջ փոքր ապստամբութիւն մը ստացաւ։ Ինք ալ պատերազմներուն զբաղած առնն՝ թշնամեաց մէկ մեծ մասը իր ամենէն մեծ Էրլիկայր ամառնով երկրին մէջ մնաց ամրացած էր։ Նոյն երկրին մէջ էր գլխաւորին ամենէն գեղեցիկ պալատը։ Ասով Դիշ շատ նեղը մնաւ։ կամ թշնամին հոգ ալաւ էր, եւ կամ իր երկրիներն ու պարոնն ազատելու էր։ Թայց ինքը ամենեւին չմոռնցաւ, իր ոնձնական շահը բանի տեղ չդրաւ, եւ սկսաւ գրոնել, անանկ որ քանի մը ժամու մէջ իր պալատը, մէջի բոլոր անդին կարասիքին ու ազնուական իրաւ բաներ. հաւաքուածներուն պրկեցաւ, ապրանքներուն, եւ միայն չորս պատ մնաց։

Այս գործողութիւնովը եւ իր յաղթութիւններովը սանանկ մեծ անուն ստացաւ որ նոյն ամանայն Զինին գլխերը Բեշթի ազգային պահապան գունդը ջնջելով իրեն ցոյգատուաց (Sérénade) մը ըրին։ Դեկտեմբերի 14ին իր գոնդերը Սահմանատանի Հրամանատար եղաւ։ Վերջին տարիներուն պատահմունքներն ալ դէպ պատմած ենք*։

Նոր հայերէնի համար Աշխարհաբար լեզուին ուրոյական բայերը։

Լեզուի մը դիւրաւոր միա գնելու բաներէն մէկն ալ ուղղագրութիւնն է, մանաւանդ եթէ լեզուին կարգաւորեալ ըլլալուն նշանը կը տեսնուի հասարակաբար ուղղագրութիւնն կարգաւորեալ ու միօրինակ ըլլալը։ Անոր համար հարկ է որ Ազգերնուս բանասէրները մեր աշխարհաբար լեզուին ուղղագրութիւնն միա գնեն։ Դէ. թեպետ գրաբար լեզուին ուղղագրութիւնն արդէն որոշ ըլլալով՝ աշխարհաբարին ուղղագրութիւնն ալ շատ բանի մէջ ամենեւին խնդիր չի թողուր, բայց կը պտնուին անանկ բաներ ալ՝ որոնք միայն աշխարհաբարին սեպհական ըլլալով՝ գրաբարի չեն, ուստի եւ վրանէն խնդիր կրնայ ըլլալ։ Ա՛ս տեսակներէն են ուրոյական բայերը, որոնց փոյթ հոս կ'ուզենք խօսիլ։

Ուրոյական բայ ըսելով՝ ամէն լեզուի մէջ կ'իմացուին այն բառերը՝ որոնք գործածուելու գոյութիւնը կ'ուրանան կամ չէ կ'ըսեն, ինչպէս նկատուին ուրացական է չեկաւ։ Նոյնպէս տեսնեմ, չտեսնեմ։ Նոյնպէս դիտեայ, չդիտեայ։ — Ասիկայ մեր քերականներուն անտարակոյս յայտնի է։

Նոր հայերէնի մէջ ուրացական բայ չենք՝ չ՝ դիրը կը գործածուի։ (Ինչպէս նոյն դիրը գրաբարի մէջ՝ ալ ուրացական է։ չկամիմ, չբերել, չիդիւ։)

Սակայն այս ուրոյականը աշխարհաբար բայերուն սահմանական ներկայեն ու անիկատարին մէջ գաս ու մատուցութեան արժանի գործածութիւն մ'ունի։ Հոս չ դիրը չէ թէ իրարու ուրացական մասնիկ դիտուար բային վրայ կ'եւելցուի, հապա է ական բայի հետ միացած զատ բառ կ'ըլլայ ու կը գրուի գիտուար բայէն առաջ։ իսկ բուն բայը՝ վերջաւորութիւնովը նոր սեռակ ձեւի մը կը մտնէ՝ որ միտակ աս (ուրացական) դիտուածին պահուած է։ այսպէս՝ չեմ երթար, չես տեսներ, չէի երթար։ չեմ՝ տեսնուիր եւայլն։ Ու կը նմանի գրաբար արկելական ժամանակին, մի երթար, մի տեսաներ, մի առնուր, մի լեր։ որուն մէջ դիտուար բայը՝ վերջաւորութեամբ առանձին կերպարանք մը կը ստանայ, որ ան ալ միտակ աս (արդելական) դիտուածին պահուած է։ Բայց աշխարհաբարի մէջ իմէ ուրացական ու իմէ արդելական՝ մի եւ նոյն կանոնով կը կազմուին։ — Իսկ սահմանական կատարեալին եւ ուրիշ ամէն եղանակներուն ու ժամանակներուն մէջ՝ պարզապէս չ դիրը բառական կ'ըլլայ հատատանական ուրացականի գործածելու։ այսպէս՝ չեղա, չիմանամ, չտեսնէ, չտեսնէի, չը գիտ, չգիտցայ, եւայլն։

* Ցնոս լրագրիս 1849ին, Դեկտեմբեր թուոյն մէջ։

Ուրոյ դիրը բաւական սահմանական ներկայեն ու անիկատարին վրայ ամէն հոյ բառատէր՝ պէտք է որ կանգ առնէ մտադրութիւն մ'ընէ։ Որովհետեւ սա մասնակներուս խոնարհումը, զոր օրինակ Տեսանել բայինը, այսպէս՝ որ ըլլայ ըստ կանոնի՝

Եզ. Ես. չեմ տեսներ	Եզ. Ես. չեմ տեսներ
„ Դ. չես տեսներ	„ Դ. չես տեսներ
„ Պ. չի տեսներ	„ Պ. չէր տեսներ
Յոգն. Ե. չենք տեսներ	Յոգն. Ե. չենք տեսներ
„ Բ. չեք տեսներ	„ Բ. չեք տեսներ
„ Պ. չեն տեսներ	„ Պ. չէին տեսներ։

Ի վերոյ այսր ամենայնի ինչուան հիմայ սովորական եղած գործածութիւնը՝ աս կանոնաւոր կարգիս հակառակ՝ հասարակ բերը է տասուներկու դէպքին մէջ մինակ մէկը անկանոն դիրքով ըսել ուզելով՝ չեմ տեսներ, փոխանակ՝ չեմ տեսներ ըսելու։ որն որ կարծես թէ քանի մը գաւառաց սխալմանը հետեւելով կ'ուզէ ասոնց դէս խոնարհել՝ չեմ տեսնայ, չես տեսնայ, չի տեսնայ։

Ասոր համար՝ շատ համեստաբար ու ազնիւ կ'երեւայ՝ հիմակուան ուղղագրութեան մէջ պրոյի փոփոխութիւն մ'այ՝ ընել, ու ան մէկհատիկ պարտուղած դէպքին ալ իր կարգը խոմել, եւ գրել ըստ կանոնի՝ չ տեսներ, չ գներ, չ գրեցիր, եւայլն։

Բայց եթէ աս կերպ չ դիրը ուրիշ շրջութեան մը պատճառ եղեր նայ, իրր թէ չ սիրեր ըսելուն՝ թէ կ'իմանամ՝ չի սիրեր (տես. սիրեմ.) եւ թէ կ'իմանամ չէ սիրած, (տես. սիրեցի.) պատասխանը դիւրին է։ մէյ մը որ նոյն դժուարութիւնը մեկայ ամէն դէպքերուն մէջ ալ հաւասարապէս կ'նէրէ։ եւ եթէ աս մէկ հատին պատճառելու շրջութիւնովն վախնանք ու փոփոխութիւն մ'ընելու խրոշ ընենք ու ասկէ եռաւ շրջանք չեմ սիրեր, չես գովեր, չեն գործեր, հապա ուրիշ կերպ մը, ինչպէս որ գիտցինս կրնայ նաեւ հարկաւոր՝ չեմ սիրած, չես գոված եւայլն։ Բայց դեռ ես ընդդիմութիւնը կամ՝ ասարկս իմիրը ջրուելիւն կ'ուզենար, թէ որ ան կարծուած շրջութիւնը լեզուին ամէն բաներուն վրայ ալ պատահէր։ Աւասի կը տեսնենք երկրորդ ալ՝ որ ան շրջութիւնը միտակ մէկ կարգի կամ մէկ ընդարձակութեան բաներուն՝ բաղաձայնով սկսածներուն կրնայ պատահիլ, ան ալ միտակ ներգործական դէպքին մէկհատիկ դէպքին մէջ, մնացած ընդարձակութիւնները մեծ տարբերութիւն ունին, ինչպէս չէ մնար, չէ մնացեր։ — չէ սիրուիր, չէ սիրուիր։ — չէ նայիր, չէ նայեր։ — չէ գգնար, չէ գտներ, եւայլն։ Իսկ եթէ մնածել ուզենք որ ժողովրդեան հնչումը հակառակ կը վկայէ, աս ալ մեծ ընդդիմութիւն մը է, որովհետեւ ասիկայ ամէն ատեն ընդհանուր կանոն չենք՝ որ բրլալ, ինչպէս՝ հիմայ աս հատատակ գրութեան մէջ ընդունելի եղած է գրել՝ չտեսնել, չգիտնալ, եւայլն։ թէպէտ ժողովրդեան կենդանի ձայնը կը հնչէ՝ չտեսնել, չիգիտնալ եւայլն։

Ա՛ս սխալմանն իրր թէ գրաբարն կամ փոխառատ մը գտնելու ճարելու հանար՝ (աշխարհաբարս մատենագրութեան մէջ քանի մը տարի պրոյ չ դիր ունենալով ուրիշներ անոյնել, ուսկայն աս ալ շնչաւոր կանոնին հակառակութիւն մը կը ցուցնէր, վասն զի հարկ կ'ըլլար շնչաւոր բաղաձայնի վրայ, կամ որ նոյն է՝ ատանց ձայնաւորի շնչաւոր այսպէս չ'տեսներ, չ'սիրեր, ու հարցնել՝ չ'մներ, չ'տեսներ, որ անպատեհ է։ անոր համար վերջապէս լաւ երեւցաւ գրել գարձեալ ամբողջ չ' իրր գատ ուրացական մասնիկ մը՝ բաղաձայնով սկսած բայերուն քով։ Իսկ ձայնաւորով սկսածներուն քով՝ է դիրը որ բնականապէս կրճատուած է, ապաքինացրով նշանակելու, որն որ թէ ուղղագրութեան եւ թէ ժողովրդական կենդանի հնչմանը հետեւելն է։ այսպէս՝ չ'մնեմ, չ'տեսնեմ, չ'գիտցայ, չ'գիտցիր, չ'գիտցաւ, չ'գիտցինք, չ'գիտցէք, չ'գիտցան։ Ասոնք՝ ինչպէս ասուեցաւ՝ ամէն ատեն ընդհանուր կանոնի ներքեւ չ'ինկնիր բրլալ, ինչպէս՝ հիմայ աս հատատակ գրութեան մէջ ընդունելի եղած է գրել՝ չտեսնել, չգիտնալ, եւայլն։ թէպէտ ժողովրդեան կենդանի ձայնը կը հնչէ՝ չ'տեսնել, չ'գիտնալ եւայլն։

Ասիկայ ամենայնի իրր թէ գրաբարն կամ փոխառատ մը գտնելու ճարելու հանար՝ (աշխարհաբարս մատենագրութեան մէջ քանի մը տարի պրոյ չ դիր ունենալով ուրիշներ անոյնել, ուսկայն աս ալ շնչաւոր կանոնին հակառակութիւն մը կը ցուցնէր, վասն զի հարկ կ'ըլլար շնչաւոր բաղաձայնի վրայ, կամ որ նոյն է՝ ատանց ձայնաւորի շնչաւոր այսպէս չ'տեսներ, չ'սիրեր, ու հարցնել՝ չ'մներ, չ'տեսներ, որ անպատեհ է։ անոր համար վերջապէս լաւ երեւցաւ գրել գարձեալ ամբողջ չ' իրր գատ ուրացական մասնիկ մը՝ բաղաձայնով սկսած բայերուն քով։ Իսկ ձայնաւորով սկսածներուն քով՝ է դիրը որ բնականապէս կրճատուած է, ապաքինացրով նշանակելու, որն որ թէ ուղղագրութեան եւ թէ ժողովրդական կենդանի հնչմանը հետեւելն է։ այսպէս՝ չ'մնեմ, չ'տեսնեմ, չ'գիտցայ, չ'գիտցիր, չ'գիտցաւ, չ'գիտցինք, չ'գիտցէք, չ'գիտցան։ Ասոնք՝ ինչպէս ասուեցաւ՝ ամէն ատեն ընդհանուր կանոնի ներքեւ չ'ինկնիր բրլալ, ինչպէս՝ հիմայ աս հատատակ գրութեան մէջ ընդունելի եղած է գրել՝ չտեսնել, չգիտնալ, եւայլն։ թէպէտ ժողովրդեան կենդանի ձայնը կը հնչէ՝ չ'տեսնել, չ'գիտնալ եւայլն։ Բայց դարձեալ ուրիշ մը՝ որ գրեթէ չ'ըլլար եւայլն։ բայց դարձեալ ուրիշ մը՝ որ գրեթէ չ'ըլլար եւայլն։ բայց դարձեալ ուրիշ մը՝ որ գրեթէ չ'ըլլար եւայլն։

* Ցնոս լրագրիս 1849ին, Դեկտեմբեր թուոյն մէջ։

փոխէր զգուշով է Էրլլար, Էրներ, Էներ։ Երկրորդ՝ առանց առանց ուրամիալցի որ գրենք, պատմականն կամ իմիական բառուած անկատարին հետ շփոթութեան մէջ կը մնանք։ ինչպէս որ ուրիշ է Էրլլար (տես. Էրլլա.) ու Էրլլար (տես. Էրլլայ.), նոյնպէս Էիմանար ու Էիմանար, Էուտեր ու Էուտեր, Էերիմար ու Էերիմար։ Փոխն ալ աս երկրորդներուս մէջ կրճատում՝ Էրլլալով՝ կրճատման նշանին ալ տեղ չկայ։ Ես շփոթութիւնը ապրէն կ'երեւայ, երբոր քանի մը տարի յառաջ բարդաձայնով սկսած բայերը ամէն ժամանակի մէջ գրուած էին։ գրով՝ կը գրուէին։

Երբ աս յայտնի սխալը տեսնելն ու ցուցնելնս կրնայ գրագիրներ երբեւ առաջարկութիւն մ'ըլլալ, որով՝ եթէ սխալներն բան բառ ուսանի տեսնելի ըլլայ, եւ ուզենք միարան ուղղագրել, ուզենք ու կանոնաւորը՝ գրուեր նաեւ ժողովրդական լեզուին մէջ կը հատատուի։ իսկ եթէ էլլայողն, եւ անկանոն բառնելս շարունակուի ու նոյնն հատատուի, այն ատեն հարկ է որ սխալ անունը վրայէն վերցնենք, ու գաղտուղութեանց կարգն անցընենք։

Ա՛ս խնդիրը աշխարհաբարս կամ նոր ու կենդանի լեզուի մը վրայ ըլլալով, ասանկ արտաքսութիւններ կամ փոփոխութիւններ ամէն ատեն ներելի են եւ պատշաճաւոր։ Որովհետեւ աշխարհաբարս կամ նոր լեզուաց վրայ ամէն դրագէտ կրնայ հանարձակիլ մտնուանդ եթէ պէտք է երբեմն նորագութիւն կամ յաւելուած մ'ընել, միայն թէ ան ալ՝ քաջ կրնալով ու ծանր քննութեամբ։ Լեզուն նոր ըլլալով՝ հեղինակութիւնն ալ նոր է, գրութիւնն ալ դեռ ոսկրած է լեզուն պատշաճ կերպով ծաղիկցընելու։

ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Ի.

Մատներ կամ կիրառեալ։

(Հայտնութիւն Յհ. Գլ. 16. 19 եւ 21.)

Ե. Մարդասէրներ՝ քաջալերեցէք եւ սատարեցէք զիս պանելս հանաներ։ Պատարագիչ իմանալս հանար թէ ինչպէս պէտք ենք ուտել, ինչ պէտք ենք ուտել, եւ ուտելին եռան։ ինչպէս պէտք ենք փարթել, հարկ է որ սնունդեան գործողութիւնը դէպի բան մասին դիտանք։ Ասիկայ այլեւայլ գործերու երկայն շղթայ մըն է, որով մարդ ճաշակած կերակուրը կը մարսէ եւ իրեն կը սեղմանէ, որպէս զի իր պահած մասին տեղը լեցնէ։

Լաւ սնունդը բերանը կը մտնէ, եւ գործողութիւնները հոսելի կը սկսին։ Հոն մասնիկը կը ծամի ու ջրոնդով կամ շողիքով կը շաղուի, որ սնամիջոցին կոլ ասուի կամ թէ բանէ՝ ստամոքսը իրկան։ Ան սիրդնական գործողութեան մէջն ալ քանի մը կանոններ պահելու է։ Որչափ որ գործարանի ալ երեւայ, այս սանմանիս ասոյդ է, որ ուտելու կերպը գիտնալը ինչպէս ծանրակշիռ բան է։ Շատ մարդիկ ան բանս մտադրութեան արժանի չտեսնելով՝ եւ կամ կերակուրը շատով ընդունելու համար ատաքի հոգեմտալով կուտեն։ Ճամբորդներուն պատմածին հաւատալ ըլլար, Հիւսիսային Ամերիկոյ նոր Անգլիոյի մէջ բանի գործքի ատր մարդիկ այնչափ արագութեամբ կ'ուտեն, որ իրենց նախաճաշը քիչ հետ 10 ժամէն ուտելի կը տեւէ, իսկ ճաշը հաղիւ եթէ քառորդ մը։ Ասոնք չատապա. կերակուրը բերանին կը լեցնեն եւ գրեթէ առանց ծամելու կը կլեն։ Ինչպէս գիտնալ կրնայ ցուցուիլ, ատիկա բնութիւնն բարեպատ օրէնքին ուղղակի դէմ է։

Բերան առնուած մասնիկը կրկին գործածութեան ենթակայ է, պանց երկարելն ալ մարսողութիւնն հարկաւոր են։ Մասնիկը պէտք է ծամուիլ ու անոյշ շաղիքի խառնուիլ ընդունիլ։ Շաղիքը բերանի մէջ եղած գեղձերէն (glande, ապրեցանման մասերէն) եղած հեղուկ մին է, որն որ ստամոքսի հիւթին նմանն է, գոնէ որ վիրջէն կը մեկնենք։ Երբ որ կերակուրները չափաւորապէս չեն ծամուիր ու. հաւասարապէս շաղիքով չեն խառնուիր նէ, շատ դժուարանալ կը լլան։ Ասոնց կի սասանի դէպքի մը մէջ ստամոքսն իրեն վերաբերած գործքերը անեներին գատ՝ ապրանքներուն ու. շաղիքի պակասնն ալ պիտի կատարէ, ուստի համար ալ չարիք ասելի կը բերնատարի, եւ. շատ անգամ ալ վատնգաւոր կերպով կը ծանրանայ։ Ասոր անմիջական հետեւանքներ կ'ըլլան մարսողութեան ախորժութենէն պատճառած անհանգստութիւններն ու այլեւայլ վիճակներ։ Շաղիքի հարկաւորութիւնը ղանոգան ասելիներով ապէն ցուցուեցաւ, որոնց մէջ կերակուրը բերնէն դատ ճամբով մը ստամոքս կը տարուէր։ Մարդս. մը կակղդը կ'ելլով ու գոյութիւնով՝ հարկ եղաւ. նոյն գոյացած ատկին ծակ մը բանալ ու. կերակուրն անկից վար խարել, բայց մարդն անմարսելիներ շատ կը ցաւցարուէր։ Ճանչաւոր մէկը բանաի մէջ իր իրաշափոը (Խբրիշ-ԷՏ) կարեց ասանց կենալ վատնդի մէջ իջնալու, ուստի ոչ ոք եղաւ որ կերակուրը խաղոմակով (ոլ-ֆոռ) մը կակղդէն վար տան, բայց բանի անգամ որ ան կ'երթար, խեղճին բերնին 6—8 ունցի լրանուելը կը վարեր։ Հաւանական բան չէ որ այսպէսի շարիք գոյութեան, եթէ պատճառները վերոյ ներկայեալ բիրքին մէջ բլլալ, զորս որ Յուրն ալ կրնայ կատարել, ուստի կ'ենթադրեմ թէ շաղիքը մարդուն գործարանի մէջ պարտադիր թիւրիմն ասելի գործք մը կը կատարէ։

Իսկ ծամելուն հարկաւորութիւնն ասելի ակնեալու

կ'ըլլայ, երբոր մարդ հեռանում, գեղեցիկ մտածել։ Մեկքանի տարի յառաջ Աբէլ Մարգէն առնուած երիտասարդ Գանասարեանի սատանքը հրամանի կարգադրով ծախուեցաւ. ու ծանր թիւ էր պիտի գնէր, բայց չդադրեցաւ, առանձին սատանքներ բարձրագոյն իշխանները պարարտել ուզելով ալ կը տեսնուին։ Իր բժիշկը դիտել տուաւ որ երբոր կերակրոյ խիստ ու ոնծամ կարգ մը ներս կու գայ սատանքի հիւթն անոր միայն արտաքին կողմերուն վրայ կարող կ'ըլլար ազդեցութիւն ունիլ։ Բայց երբ որ մուտքը ծանուած ու մնորած կու գայ, միայն ան տուն սատանքի հիւթը գործիքն կ'ունենար իր պարտանը կատարելու։ Սատանքը խիստ ու ոնծամ կարգ մը մորեցաւ բաղարդիչ է նէ, կամ փոխելով է ա կու տայ եւ կամ առանց ոնծոյզ վարի ադիքներուն կը խարէ, ուր նոյն անհնար կարգը փոքրի ցաւ կը պատճառէ։

Ընտրելն կը հեռուի որ կերակուրներ ղրաշութիւնամբ ծանրը տարողութեան օգտակար է, իսկ հագնելով ուտելը միատակար, եւ երբեմն մարդ գաւառ կենայ ըլլալ։

Կերակուրը շտապով ծամուելէն առաջ բերանին շարժմանիր կոկորդ կը տարուի եւ խիստ տատանքս կ'ելնայ, չէ թէ իր ծանրութեամբը, հապա կոկորդին ատիպութիւնն ու շարժելը վար կը մղուի։ Սատանքայ կենդանը մնոնել իրեն կոկորդին կամ խոշորագին ընդարձակութիւնն ու ատիպութիւնն (կոկորդին մինչեւ վար երկնցած լայն ու գալարաւոր ոլորին) գլխաւոր կարգիչ մասը։ Սատանքայ մարկեղն պարկ մն է եւ գրեթէ փոքրագոյն (էպոպոն) մը կը նմանի ու երկու ծակ ունի, որոնց մէկն ամուսնոյը ներս կը մտնէ ու մէկալն կ'ապրամիտի։ Սատանքը սատանքս հասնելուն պէս՝ երկու ծակերն ալ կը գոցուին, եւ կը սկսի ան դործարանիլ։ Զարն որ մորոսուիլեան երկրորդ ընդարձակ կերակուր ամուսնալ է։ Երբ որ կերակրոյ կատարելագործուելու ընթացքով շաղուած է ու ամ սատանքի մնորած է որ սնոր ամէն մի մասը սատանքի հիւթին ապրեցութիւնան տակ իյնայ, ան ատեն նոյն հեղուկին ներգործութիւնը կը սկսի։ Ա՛ս հիւթին ամենէն նշանաւոր յատկութիւնն է իր գարնանալի յատիչ ազդեցութիւնը, որուն տակ մնակոյ մասերը կամայ կամայ կը փոխուի ու կ'ըլլայ կակուղ. ձերմիկեկի ու լաթի (լաֆայ) նման գանգուած մը, որն որ իր մասերի կամ թերի կարգաւորութիւն կանոնաւոր, ու սատանքի գնդիրներուն (muscles) ամրութիւնովը կը ձգուի կերթայ կիսոյ եղող ապիքին, որն որ երկվեցմատնի (duodenum, Zwölffingerdarm) կը կոչուի։ Հաստակոյրն ու գործողութիւնը կը կատարուի կէս ժամէն մինչեւ երկու երեք ժամու մէջ. պրոյսի տարբեր ժամանակները կը ծագին կերուած մարդոյն տարիքն շարելն, ծամելու առատութենէն ու. շտկելին ապրեցութիւնէն։

Թերի մասերը երկվեցմատնի ապիքին մէջ կատարելով կը շարունակ ու կը խառնուի մանրէի (ֆաֆրայի) ու լանջագեղի (դր. fagone, thyme, գրմ. Brustdrüse) հիւթի եւ ուրիշ հեղուկի մը հետ, որն որ մարդուն փամիշտին մէջ կը ժողովի։ Մաղձը կանաչ-կեկ, դառն ու քիչ մը կաշտուն հեղուկ մն է, որն որ մարմնոյն ամ գլխն կոպին անմիջապէս տակն եղող լեզուին (անս. Zungen) միջնորդութիւնամբ դառնալով՝ մեկ մասը մաղձատար տանտին մէջ կը հաւաքի ու մնացածը տարի դրչի նեղութիւնամբ խողովակի մը միջոցով կանցնի ու երկվեցմատնի ապիքը կ'իջնայ։ Թերի մասերն ան հիւթերուն հետ խառնուելով՝ անոնը կը փոխուի, եւ գլխին գոյն ու դառն համ մը կ'առնու, որն որ մարդին շատ տեղեկութիւնն կը պատճառի։ Ապար բնութիւնը կերուած ուրիշ բաներ ալ սարի ապրելու։ Ուստի ամենայն կերակրոյ ամենայն ինչ ապրելու համար՝ ի միջոց այդ ամենայնի կենայ ըստ իւրոյ ու ան ամենայնին ընդհանրապէս մեկ մասը մնոր եւ մեկ բազմութեան միանալ ունայն ծախելու մէջ ազդեկ էր։ Ինչպէս վաճառքները վրայէ վրայ գնելով՝ հարկաւոր եղածին չափ եկած էին. տուրեւառն անցած տարբերն աւելի մեծ էր. միայն քանի մը վաճառներու գիներ, որոնք շատ ուշադիր եւ գնող չիար, շատաւոր ու ստորին էր։ Բայց իսկոյնեն միջին վերջը եղած տարական վաճառականներուն բազմութիւնը ցուցուց որ ան տարուան ծօնավաճառին մէջ տարբերաբար մեծ եւ յաջող էր։

Ընդհանրապէս խօսելէն ետքը գանք հիմա քանի մը վաճառքներու վրայ մասնաւորապէս խօսինք։

Ա. Զուխայի տարեւերջը շատ ազդեկ դնաց, 90,000 պուրակ չափ եկած էր, եւ 3/4ը ծախուեցաւ։ Ասոր պատճառը գլխաւորապէս Ամերիկայէն եկած յանձնարարութիւններն եղան, միայն հանտեղացի մէկ վաճառատունի առն մը 4000 պուրակ պնել տուաւ։ Բայց ան անգամ՝ քանի մը պակութիւններ տեսնուեցան, այս ինքն տարին ու միջին տեսակ հարիւնեղուն արպիսութիւնն ազդեկ եւ ընտիր չըլլալը եւ կանոնոյ շարին մէջ պակիկը, թերագոյն եւ շատ անգամ ան բանիրուս վրայ ապրարութիւն եղած էր։ Ան փորձով նորէն ստուգուեցաւ որ եթէ կ'ուզուի որ վաճառականութիւն ըլլայ, պէտք է որ վաճառքներն ըստ օրինի շինուին։

Ա. անգամ Ամերիկայի գնողներէն գատ՝ նաեւ Հնդաւստանի, Իտալիայի, Պարսկաստանի ու Պրուշ գնողներ ալ շատ կային, որոնք շատ բան գնեցին, եւ աւելի կը գնէին թէ որ աւելի պատրաստ միջոցք ըլլար։ Յարին եւ միջին տեսակները շատ շուտով գացին, իսկ նոսրը եւ ամենէն տեսակը իսկապէս բան քիչ գնաց, բայց եթէ նոյնպէս ան ալ յարգութիւն գտաւ. եւ ծախուեցաւ։ Գնոյն մէջ երեւելի փոփոխութիւն մը չեղաւ։ Ա՛ս ալ յիշատակելու արժանի բան է որ շատ գործատէրներ ան անգամ շատ որոշումներով կամ յանձնարարութիւններով տեղերնին գալուան։

Բ. Տնտաւաճառին սկիզբէն մինչեւ վերջը կաշեայ առուրեւառն ազդեկ դնաց։ Դեբրանի կաշիին գինը անցած ծօնավաճառներուն գներէն բարձր չէր, եւ միջոցներն ալ շուտով մը գնուեցան. ասոր հակառակ վերնամասինը (երեսի կաշին) շատ եկած եւ ան ձեռ քիչ գործածուած ըլլալով, գինը վար իջաւ։ Դար եւ մանաւանդ գէնք ան եղաւ, որ ան անգամ ներքանի ու բուացուելու կաշին շատ ծախուեցաւ, որոնց մեծ մասը Դանուբին վրայէն դուրս երթալու համար գնուեցաւ։ Արոմհեռու ձիու կաշեայ գինը շատ բարձր էր եւ շատ ալ միջոց կար, սնոր համար իսկոյն չծախուեցաւ, եւ ծօնավաճառին վերջերը նպատակ ունցուեցաւ որ ան տարուան ձմեռը ան վաճառքին վրայ գէշ ապրելու ընթեր է։ Ի վերջոյ այսպէս ամենայնի հին միջոցներուն ծախուեցան։

Աշխարհի թխոցին մեծ մարմերը միջին տեսակին ազդեկ շատ կար, ատանձինն ոչխարի ամէն տեսակ ճերմակ կաշիները սուղ գնով գնուեցան։ Ամերիկայի վայրենի կենդանիներու չգործածուած մարմի շատ կար, եւ ամէնն ալ ծախուեցաւ։ Ի սկզբան գինը շատ բարձր ըլլալուն համար՝ շատ չգնուեցաւ, բայց ետքէն գնողները կարգաւորութիւններ լեցնելու համար՝ կիսոդինարը 1½ մինչեւ 2 թալեր անցած ատաւաճառէն բարձր գնով գնեցին, որ գիրը՝ Լուսիսդրկի, Անդ վերջիրոյի ու Լոնոնի վաճառատոցներուն նայելով՝ սուղ չեկնոյ բարիկ, ինչու որ ան կաշիներուն գինը սր աւուր վրայ Ամերիկայի մէջ միշտ կը բարձրանայ։ Կաշեայ տարեւառ աւելի կնոյ ըլլալ, թէ որ Ասորիքայի տարկին վերնակը վաճառականութեան վրայ գէշ ապրելու չանենար։

Գ. Ոճաւաճառին սկիզբէն մինչեւ վերջը կաշեայ տուրեւառն ազդեկ դնայ։ Դերբանի կաշիին գինը անցած ծօնավաճառներուն գներէն բարձր չէր, եւ միջոցներն ալ շուտով մը գնուեցան. ասոր հակառակ վերնամասինը (երեսի կաշին) շատ եկած եւ ան ձեռ քիչ գործածուած ըլլալով, գինը վար իջաւ։ Դար եւ մանաւանդ գէնք ան եղաւ, որ ան անգամ ներքանի ու բուացուելու կաշին շատ ծախուեցաւ, որոնց մեծ մասը Դանուբին վրայէն դուրս երթալու համար գնուեցաւ։ Արոմհեռու ձիու կաշեայ գինը շատ բարձր էր եւ շատ ալ միջոց կար, սնոր համար իսկոյն չծախուեցաւ, եւ ծօնավաճառին վերջերը նպատակ ունցուեցաւ որ ան տարուան ձմեռը ան վաճառքին վրայ գէշ ապրելու ընթեր է։ Ի վերջոյ այսպէս ամենայնի հին միջոցներուն ծախուեցան։

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Պատրաստակ մանկանց։

Թ.

Տարեւերջ։

ԻՆՉՊԷՍ կը դուարձանայ մարդ ան դարձին մէջ. մէկ կողմէն հանդարտ տարուակ մը կը վարդ, մէկալ կողմէն սահանք մը խոհակարով վար կը թափի։ Ա՛ս ջրերուն ընթացքը մեր կենաց ապէկ նմանութիւն է. մեր կեանքն ալ նոյն ջրերուն պէս կ'անցնի, ան բազմաբեռնութեան մէջ ազդեկ է։ Ինչպէս ամենայն ինչ ապրելու համար՝ ամենայն ինչ ապրելու համար՝ ամենայն ինչ ապրելու համար՝